

ВНЕСОК ЧЕЗАРЕ ЛОМБРОЗО У ФОРМУВАННЯ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Сковронська Вікторія Юріївна

студентка III курсу юридичного факультету

*Науковий керівник: **Продан Тетяна Василівна***

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Ідейні витоки кримінології простежуються ще в античності – у працях таких мислителів, як Платон, Арістотель та інших філософів давнини. Певні аспекти цієї проблематики розглядали й діячі епохи Відродження, серед яких М. Лютер, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо. Упродовж останніх століть було сформовано багато концепцій і гіпотез, які згодом об'єдналися в три ключові напрями: класичний, антропологічний та соціальний.

Прибічники класичної школи (Ч. Беккарія, І. Бентам, Р. Говард, Л. Фейербах) відкинули теологічне пояснення злочинності як наслідку дії темних сил. Вони довели, що злочин є передусім результатом усвідомленого вибору людини. На їхню думку, особа приймає рішення між добром і злом, спираючись на риси свого характеру, виховання, суспільне середовище та власний світогляд. Класики наголошували, що покарання виконує важливу превентивну функцію і має утримувати людей від вчинення нових правопорушень. Проте водночас їхні праці мали суттєвий недолік – вони приділяли недостатньо уваги вивченню особистості злочинця.

Цей напрям досліджень став підґрунтям для формування антропологічної школи кримінального права, засновниками якої вважають Ф. Галля, Ч. Ломброзо та інших учених. Представники зазначеного підходу наполягали на існуванні прямого зв'язку між злочинною поведінкою та біологічною природою людини. Антропологи стверджували, що людина може народитися схильною до злочину, а злочинці нібито становлять окремий тип особистостей із характерними анатомічними, фізіологічними та психологічними рисами.

У даній праці зосереджуємо увагу на процесі формування антропологічної школи кримінального права, уособленої постаттю італійського науковця Чезаре Ломброзо – засновника антропологічної кримінології. Саме він першим висунув ідею, що головним предметом

вивчення кримінології має бути не сам злочин як дія, а особистість людини, яка його вчиняє. Створивши власну наукову школу, Ч. Ломброзо виховав покоління дослідників, які продовжили його справу у сфері вивчення особистості злочинця.

Науковий доробок Ч. Ломброзо налічує величезну кількість праць, проте найбільш відомими й впливовими стали такі його твори: «Злочинна людина» [1], «Анархисти» [2], «Геніальність і божевілля» [3], «Жінка, як злочинниця і повія» [4]. Серед цього переліку особливе місце посідає «Злочинна людина» – перше і, як згодом стало очевидно, найзначніше дослідження Чезаре Ломброзо. Праця викликала широкий резонанс у науковому світі, неодноразово перевидавалася і була перекладена майже всіма європейськими мовами.

Аналізуючи етіологію злочинності, Ч. Ломброзо звертає увагу не на юридичні конструкції чи норми права, а на саму людину, яка вчиняє злочин. Його інтерес зосереджений на постаті злочинця. Учений наголошує, що сам факт злочину не містить у собі достатньої інформації та не може бути підставою для ефективних каральних заходів. Важливим є не стільки діяння, скільки особистість того, хто його вчинив – саме вона, на думку Ч. Ломброзо, визначає сутність і значення злочину.

У більшості праць Ч. Ломброзо, центральне місце займає образ так званого «природженого злочинця» – типу особистості, який учений описував як нащадка первісної людини з властивою їй дикою, хижою поведінкою. Ч. Ломброзо вважав, що такі риси можуть передаватися спадково протягом багатьох поколінь і проявлятися навіть у представників цілком цивілізованого суспільства, що згодом частково підтвердила наука про спадковість [1].

На його думку, «злочинець природжений» – це сформований антропологічний тип, який вчиняє злочини не під впливом обставин, а тому, що за своєю природою є «дефектним» [1]. Злочинна поведінка, у його баченні, становить природний прояв патологічних особливостей організму такої людини. Щоб упізнати цей тип, Ч. Ломброзо пропонував вивчати анатомічні та фізіологічні особливості – будову черепа, скелета, мозку, внутрішніх органів, риси обличчя, а також температуру тіла, пульс, інтелектуальний рівень. Крім того, він наголошував на важливості аналізу звичок, способу життя, хвороб, поведінкових особливостей, мови, вірувань та навіть творчості.

Матеріальні умови та соціальне становище не відіграють суттєвої ролі у формуванні злочинності, або їхній вплив є другорядним. «Існують люті лиходії серед королів і багатіїв та, навпаки, чесні люди серед бідняків», що свідчить про те, що основою злочинності є особистість злочинця, його психічні та фізичні особливості. Подібно

до того, як не можна перетворити тигра на домашню тварину, злочинця неможливо повністю виправити [1].

Протягом свого життя дослідник обстежив понад 26 тисяч людей і тварин, намагаючись виявити характерні фізіологічні риси злочинців. Про окремих злочинців писав: «Як правило, злодіям властиві рухливість рук і обличчя, невеличкі, рухливі, неспокійні, найчастіше косі очі. Звичні вбивці мають холодні, скляні очі, нерухомі й іноді наповнені кров'ю, щелепи сильні, вилиці широкі, ікла добре розвинуті» [1]. Хоча сучасна наука згодом спростувала можливість визначення злочинця лише за зовнішніми даними, психологічні спостереження Ч. Ломброзо залишилися цінними для подальшого розвитку кримінології.

Учений стверджував, що природжені злочинці зазвичай мають знижену чутливість, яка проявляється у байдужості як до власного, так і до чужого життя. Їм притаманний низький рівень морального розвитку, але водночас – підвищена вразливість до зовнішніх стимулів, що провокує сильні емоційні реакції та ускладнює усвідомлення наслідків своїх дій. Звідси, відсутність здорового інстинкту самозбереження, схильність до суїцидальної поведінки, мстивість, зарозумілість, хвастливість, потяг до алкоголю, азартних ігор і надмірних розваг [1].

За підрахунками Ч. Ломброзо, частка вроджених злочинців у суспільстві становила лише близько 40 %, тоді як інші належали до злочинців із набутими рисами. До цих груп він відносив злочинців за пристрастю, психічно схильних осіб (алкоголіків, істериків тощо) та випадкових правопорушників. Водночас учений наголошував, що на всі ці категорії злочинців надзвичайно сильний вплив має суспільство. Це свідчило про те, що навіть особа з вродженими злочинними нахилами за сприятливих умов життя може не проявити своєї сутності, залишитися прихованим злочинцем і навіть ніколи не вчинити злочину. Натомість людина, яка не має природжених ознак злочинця, під впливом несприятливих соціальних обставин здатна скоїти правопорушення, не властиве її природі, або ж злочин, учинений у стані афекту [5].

Ч. Ломброзо вкрай критично ставився до чинної каральної системи та практики позбавлення волі. На його переконання, тюрма не виправляє, а ще більше псує людину: ув'язнені встановлюють контакти між собою, переймають злочинний досвід і після звільнення стають ще більш схильними до правопорушень та участі в організованих злочинних групах. Більше того, учений запропонував власну модель «ідеальної» системи покарань, яка вирізнялася жорсткістю та відсутністю компромісів. Він розглядав злочинність як соціальне зло, а покарання – як інструмент захисту суспільства. Для ефективності такого захисту, на його думку, необхідно максимально спростити судові процедури та посилити репресивні заходи щодо небезпечних осіб. Ч. Ломброзо

наполягав на скасуванні суду присяжних, зменшенні кількості процесуальних формальностей, обмеженні можливостей оскарження рішень і застосування помилування. Він виходив із припущення, що сама поява людини перед судом вже є свідченням її винуватості, а тому судовий процес має бути спрямований не на захист обвинуваченого, а на підтвердження його провини [6]. Адже природжений злочинець, за концепцією Ч. Ломброзо, становить загрозу для суспільства незалежно від того, чи встиг скоїти тяжке правопорушення.

Ідеї Ч. Ломброзо стали поворотним моментом у розвитку кримінології, адже саме він уперше запропонував розглядати злочинність не як суто юридичне явище, а як результат певних особистісних характеристик людини. Як стверджував учений, «злочин – таке ж явище, як зачаття, народження, смерть, психічні хвороби; причини злочинів закладені в самій біологічній природі людини; головне місце повинно посідати не діяння, а діяч – злочинець, його потрібно вивчати, застосовуючи відповідні методи виміру» [1]. Саме цей підхід став основою формування антропологічної школи кримінального права.

Попри те, що його концепція «природженого злочинця» згодом зазнала серйозної критики та була значною мірою спростована, Ч. Ломброзо зумів змінити фокус кримінологічних досліджень. Він започаткував міждисциплінарний аналіз, поєднавши дані анатомії, біології, психології та медицини, що надалі стало фундаментом сучасних кримінологічних досліджень. Таким чином, антропологічна теорія Ч. Ломброзо, зі всіма її суперечностями, відіграла вирішальну роль у становленні кримінології як окремої науки.

Література:

1. Lombroso C. L'uomo delinquente, in rapporto all'antropologia, alla giurisprudenza ed alle discipline carcerarie. 4th ed. Torino : Bocca, 1889. 660 p.
2. Lombroso C. Gli anarchici. Roma : Napoleone, 1972. 188 p.
3. Lombroso C. Delitto, genio, follia: Scritti scelti. Torino : Bollati Boringhieri, 1995. 973 p.
4. Lombroso C. La donna delinquente: La prostituta e la donna normale. Torino : L. Roux, 1893. 640 p.
5. Марголін А.Д. Роль і значення Ломброзо в еволюції понять про злочин та покарання. Київ : Друкарня С. Г. Слюсаревського, 1910. 20 с.
6. Lombroso C. Crime, its causes and remedies. Boston : Little, Brown and company, 1918. 471 p.